

Tartu Ülikooli sotsiaalteaduslike rakendusüuringute keskus RAKE

RAKE

Õigusrikkujate uimastisõltuvus- käitumisele suunatud tõenduspõhiste sekkumisprogrammide võrdlev uuring

Lõpparuanne
Märts 2015

Uuringu tellis justiitsministeerium.

Uuringu koostas Tartu Ülikooli sotsiaalteaduslike rakendusuringute keskus RAKE.

Uuringu autorid: Inga Karton, põhitäitja
Tarmo Puolokainen, põhitäitja
Elvo Themas

Uuringu autorid tänavad tellija esindajat Velli Ehasalu't, kes oli suureks abiks uuringu protsessis.

RAKE on võrgustikutüüpi rakendusuringute keskus. Meie missiooniks on tõsta teadmisel põhineva otsustamise osakaalu Eesti ühiskonnas. Lisaks RAKE meeskonnale kaasame kõrgeima kvaliteedi tagamiseks oma uuringutesse parimaid valdkonnaeksperte nii Tartu Ülikoolist kui vajadusel ka väljastpoolt. RAKE võrgustik hõlmab kõiki TÜ sotsiaalteadlasi ning meditsiini-, loodus-, tehnika- ja humanitaarteaduste valdkonna esindajaid.

Kontaktandmed: Lossi 36-124, 51003, Tartu
<http://www.ec.ut.ee/rakendusuringud>

SISUKORD

Sisukord	3
1. Uuringu eesmärk ning uurimisküsimused	4
2. Uuringu valim/sihtrühm	5
3. Tõenduspõhine sõltuvusravi ja rehabilitatsioon	6
4. Uuringu meetodika	9
5. Programmide analüüs	11
5.1. Programmide analüüsi taust	11
5.2. Programmide võrdlev sisuanalüüs	13
6. Programmi rakendamine ja kaasnevad kulud	21
Kokkuvõte	24
Summary	25

1. UURINGU EESMÄRK NING UURIMISKÜSIMUSED

Uuring viidi läbi Eesti-Šveitsi koostööprogrammi projekti „Uimastisõltlastest süüdimõistetute ravi ja rehabilitatsioon“ raames. Projekti eesmärk on luua integreeritud ja toimiv uimastiprobleemidega isikutele mõeldud ravi ja rehabilitatsiooni süsteem ning osutada ravi ja rehabilitatsiooni süüdimõistetud uimastiprobleemidega isikutele, kelle vangistus on asendatud ravi või rehabilitatsiooniga.

Projekti sihtgrupp on:

- ▶ Karistusseadustiku § 74 ja § 76 kohaselt karistusest tingimisi või vangistusest tingimisi ennetähtaegselt vabastatud isikud, kellele on karistusseadustiku § 75 lg 2 p 5 alusel pandud kohtu poolt täiendav kohustus alluda ettenähtud ravile eelneval nõusolekul.
- ▶ Narkosõltuvusega isikud, kelle kuuekuuline kuni kaheaastane vangistus on isiku nõusolekul karistusseadustiku § 692 kohaselt asendatud sõltuvusraviga, kui isik pani kuriteo toime narkomaania tõttu ja vajab narkomaaniavastast ravi.

Uuringu käigus selgitati välja, milline Euroopa arenenud riikides kasutusel olevatest tõendus põhistest programmidest sobib kõige enam sõltuvuskäitumisega õigusrikkujate motivatsiooni toetamiseks ning sõltuvuse kontrolli alla saamiseks.

Põhilised küsimused, millele uuringu käigus vastused leiti, olid järgmised:

- ▶ Millised tõendus põhised programmid on rahvusvahelisi hindamisi ja kriteeriume arvestades välja töötatud ja Euroopa arenenud riikides kasutusel sõltlaste rehabiliteerimiseks? Muuhulgas võrreldakse programmide sisu, kriteeriume, kestvust, läbiviidud uuringuid ja programmi eeldatavat mõju.
- ▶ Milline programmidest sobib kõige enam kriminaalhoolduses kasutamiseks arvestades Eesti olusid?
- ▶ Kas programmi on võimalik lisaks kriminaalhooldusele rakendada ka vangistuses? Kas isikul on võimalik jätkata programmis osalemist vanglast kriminaalhooldusele üle minnes või vastupidi?
- ▶ Milline peab olema programmi rakendava spetsialisti kvalifikatsioon?
- ▶ Millised on programmi soetamisega seonduvad kulud? Sh tuuakse välja, kellele on Euroopas õigus programmi levitamiseks ja koolituse läbiviimiseks; milline on esimene võimalik aeg sõlmida õigust omavate isikute või asutustega lepingu programmi ostmiseks ja koolituste korraldamiseks Eestis; programmi levitamise ja koolitamise õigust omavate isikute või asutuste kontaktandmed. Kui ühe programmi levitamise ja koolitamise õigust omavaid isikuid või asutusi on rohkem kui üks, tuuakse nende kõigi puhul andmed eraldi välja.
- ▶ Kas programmis osaleja seisundi ja muutuste fikseerimiseks kasutatakse eel- ja järelhindamist mõne väljatöötatud hindamisvahendi või psühhomeetrilise testi abil? Kas programmi mõju uuringuteks on välja töötatud eel- ja järelhindamine? Kui programmi või selles osalejate hindamiseks on olemas hindamisvahendid, tuua välja ka nende kasutusõiguse ostmise seonduvad kulud ja muu oluline.
- ▶ Kes, kuidas ja milliste kriteeriumite alusel peaks mõõtma soetatava sekkumisprogrammi mõju ja tõhusust?

2. UURINGU VALIM/SIHTRÜHM

Uuringusse kaasati kaks Tellija poolt soovitud programmi, millele Pakkuja lisas Tellijaga kooskõlastatult veel neli programmi. Algses valikus olid seega järgmised 6 programmi:

Taastumisoskuste arendamine - Building Skills for Recovery (BSR)¹;

BSR on tõendus põhine psühhosotsiaalne programm, mida on sobilik läbi viia nii grupis kui individuaalselt. BSR tugineb mitmete uimastite tarvitamise vähendamise puhul efektiivseks osutunud lähenemistele nagu juhtumi kontseptualiseerimine, Marlatt'i tagasilanguse ennetamise mudel, ratsionaal-emotiivne käitumisteraapia, kogukonna tugevdamise meetod, kahju vähendamine, enesemääratlemise teooria. Programmi eesmärk on vähendada kriminaalset käitumist ning probleemset uimastite kuritarvitamist, mis on ühtlasi ka paranemise lõppeesmärgiks. Eesmärgi saavutamiseks uuritakse varasemat ja praegust ainete tarvitamist ning omandatakse uute käitumismustrite ja oskuste kogum, mis hoiab ära tagasilangused tulevikus. Igale programmis osalejale koostatakse isikukeskne paranemise programm (*Recovery toolkit*). Programm on välja toodud Ühendatud Kuningriigi valitsuse Kurjategijatele suunatud käitumisprogrammide kodulehel².

Antiriippuvuudet³

Antiriippuvuudet on grupis rakendatav programm, mis on suunatud sõltuvuskäitumise kohtlemisele läbi info jagamise ning motivatsiooni esiletoomise. Programm sisaldab mitmeid erinevaid sihtgrupi erivajadustest lähtuvaid 'käsitöö' põhimõttel kokku pandud kavasid. Programmi viib läbi vangla personal.

Uus vabadus - A New Freedom (ANF)⁴

ANF on terviklik ja paindlik ning kuluefektiivne programm alaealistele ja täiskasvanud kinni peetud sõltlastele. Programm põhineb motiveerival intervjuerimisel, kognitiiv-käitumuslikul lähenemisel, sotsiaalse õppimise mudelil ning tagasilanguse ennetamisel läbi toimetuleku- ja probleemilahenduse oskuste võtmerolli. Programm koosneb sõltuvuse ja käitumishäiretega tegelemiseks mõeldud erinevatest materjalidest ja töövihikutest. Programmi materjalid on innovaatilised ja hästi läbimõeldud ning kasutusel mitmete riikide korrektsioonisüsteemides. Programmi tutvustuses on kuluefektiivsuse juures välja toodud

¹Offender Behaviour Programmes (OBPs). www.justice.gov.uk/offenders/before-after-release/obp. Välja otsitud 02.01.2015.

²Building Skills for Recovery: Summary document for interested parties. (2012). National Operational Services Directorate Interventions Unit. National Offender Management Service.

³Drug-misusing Offenders in Prison and After Release: Proceedings, Seminar. (2000). Council of Europe. Organised by the Co-operation Group to Combat Drug Abuse and Illicit Trafficking in Drugs (Pompidou Group), Strasbourg (France). [https://books.google.ee/books?id=2otFbyJPtfQC&pg=PA1&dq=Organised+by+the+Co-operation+Group+to+Combat+Drug+Abuse+and+Illicit+Trafficking+in+Drugs+%28Pompidou+Group%29,+Strasbourg+%28France%29&hl=et&sa=X&ei=c2KoVN2yJoj7UMumhPgL&ved=0CCEQ6AEwAA#v=onepage&q=Organised%20by%20the%20Co-operation%20Group%20to%20Combat%20Drug%20Abuse%20and%20Illicit%20Trafficking%20in%20Drugs%20\(Pompidou%20Group\)%2C%20Strasbourg%20\(France\)&f=false](https://books.google.ee/books?id=2otFbyJPtfQC&pg=PA1&dq=Organised+by+the+Co-operation+Group+to+Combat+Drug+Abuse+and+Illicit+Trafficking+in+Drugs+%28Pompidou+Group%29,+Strasbourg+%28France%29&hl=et&sa=X&ei=c2KoVN2yJoj7UMumhPgL&ved=0CCEQ6AEwAA#v=onepage&q=Organised%20by%20the%20Co-operation%20Group%20to%20Combat%20Drug%20Abuse%20and%20Illicit%20Trafficking%20in%20Drugs%20(Pompidou%20Group)%2C%20Strasbourg%20(France)&f=false). Välja otsitud 02.01.2015

⁴A New Freedom. www.newfreedomprograms.com/index.php. Välja otsitud 02.01.2015.

asjaolu, et tänu põhjalikele materjalidele ning igakülgsel toele tellija vajadustest lähtuva paketi kokkupanekul, pole reeglina spetsialistide eraldi väljaõpe vajalik, kuid soovi korral pakutakse ka seda.

Jõud muutumiseks - Strength to Change (STC)⁵

STC on uudne korrektsioonisüsteemis rakendamiseks mõeldud motiveerival intervjuerimisel põhinev sõltuvuskäitumise kohtlemise programm. STC võtab arvesse pühendumuse ja motivatsiooni tähtsust ning need on ka otseses fookuses faasis I. Sekkumise keskmes on klientide kaasa haaramine, mis loob aluse olukorra ja võimaluste uurimiseks ning käitumise muutuse esile kutsumiseks ja arenguks. Faasis II konstrueeritakse koos osalejatega uut tähendust, seda esile toodud motivatsiooniga ära sidudes.

Motivatsiooni tõstmise teraapia - Motivational Enhancement Therapy (MET)⁶

MET on motiveerival intervjuerimisel põhinev programm (lühisekkumine), mis on suunatud sõltlaste kõhklaste ja vastuseisu vähendamisele võõrutusravi suhtes, et seeläbi aidata kaasa sõltuvusest vabanemisele. Selle lähenemisviisi eesmärk on tekitada sõltlases kiire ja sisemiselt motiveeritud muutus, mitte suunata patsienti järk-järgult läbi võõrutusprotsessi.

Käitumuslike sekkumiste integreeritud strateegiad - Integrated Behavioral Intervention Strategies (IBIS)⁷

IBIS on käitumuslike sekkumiste kogum, mis on mõeldud esile kutsuma muutust kriminaalses käitumises. Programm põhineb kolmel komponendil: motiveerival intervjuerimine, korrektsiooniasutuste tõhusatel praktikatel (EPICS-II) (sh kognitiiv-käitumuslikel tehnikatel) ning ajenditel ja sanktsioonidel ning lähtub San Diego maakonna kriminaalhoolduse vajadustest. Olukorras, kus iga programmi komponent põhineb uuringutel, liidab IBIS need tõendus põhised sekkumised uudeks integreeritud terviklikuks lähenemiseks. Programmi väljaõpe on kujundatud selliselt, et treenitakse ühtsetel alustel kõiki erineva rolliga kriminaalhooldajaid, säilitades samas nende eriomaseid rollid.

Infot programmide kohta koguti olemasolu korral programmide kodulehekülgedelt, nende puudumisel programmide kontaktisikutelt.

3. TÕENDUSPÕHINE SÕLTUVUSRABI JA REHABILITATSIOON

Sõltuvusravi eesmärk on võõrutada isik sõltuvusest või sõltuvus kontrolli alla saada ning pakkuda rehabilitatsiooni narkomaaniavastase ravi ajal või selle järel. Alternatiivkaristuse võimaldamine on oluline meede, millega vähendada kinnipeetavate arvu, nagu aitab tõhus rehabilitatsioon kaasa ka korduvkuritegevuse vähendamisele. Eesti Kriminaalpoliitika arengusuundades aastani 2018 tuuakse välja, et „korduvkuritegevust mõjutavad eelkõige sõltuvusprobleemid ... ning et narkomaaniaravi vangistuse alternatiivina annab lisaks sõltuvusest võõrutamisele või selle kontrolli alla saamisele kasu ka retsidiivuse

⁵Information on Strength to Change: Substance Misuse Programme. (2014). Ignition UK.

⁶William R. Miller. (1995). Motivational Enhancement Therapy with Drug Abusers. Department of Psychology and Center on Alcoholism, Substance Abuse, and Addictions (CASAA) The University of New Mexico Albuquerque, New Mexico.

⁷Lowenkamp, C.T., Koutsenok, I., & Lowenkamp, M.S. (2012). Integrated Behavioral Intervention Strategies.

vähendamise kaudu“.⁸ Vanglateenistuses on sõltuvusprobleemidega tegelemisele suunatud programmiks Eluviisitreening. 2014 aastal läbis vanglateenistuses Eluviisitreeningu 539 kriminaalhooldus-alust/kinnipeetavat/vahistatut⁹. Kuna programmide (nii Eluviisitreening kui ka plaanitatav rehabilitatsiooniprogramm) sihtgrupp on kattuv, siis saab seda numbrit võtta orientiiriks ka plaanitatavale rehabilitatsiooniprogrammile klientide hulga prognoosimisel.

Rehabilitatsioon on tegevus inimese oskuste, võimete ning tugisüsteemide arendamiseks ning mille eesmärk on inimese toimetuleku suurendamine ja kõrvalise abi ja toetuse vähendamine¹⁰ ehk rehabilitatsioon on inimese tegevus- ja osalusvõime arendamise kompleksne protsess, mille erinevate sekkumiste peamine eesmärk on inimese sotsiaalse osaluse suurendamine ühiskonnas¹¹. Nagu eelnevalt öeldud, sekkumine rehabilitatsioonis on tihti kompleksne ning keskendub ennekõike inimese psüühiliste funktsioonide ja võimete arendamisele ning keskkonnateguritega kohanemise toetamisele¹². Tõhusad rehabilitatsiooniprogrammid võivad langetada retsidiivsust 10-15%, parimad neist isegi 30-40%, seda vaid aga siis, kui neid rakendada eesmärgipäraselt (õige populatsioon õiges keskkonnas) ja piisavate ressursside olemasolul, piisava aja jooksul¹³. Rehabilitatsioon ja muutuste saavutamine on pikaajaline protsess, milles olulisel kohal on rehabiliteeritava enda tahe ja motivatsioon¹⁴.

Tõendus põhine ennetamine viitab ennetusmeetmete komplektile, mis hindamise uuringute põhjal on osutunud efektiivseteks. Mõned neist ennetustegevustest aitavad nt inimestel arendada kavatsusi ja oskusi tegutseda tervislikult, teine osa keskendub tervislikku käitumist toetava keskkonna loomisele¹⁵.

Erinevad esindused ja organisatsioonid on välja toonud oma standardid tõendus põhiste programmide puhul, mis erinevad küll kohati oma tõlgendustelt ja kriteeriumidelt, samas teatud punktides ka kattuvad¹⁶:

- I. Colorado Ülikooli vägivalda ennetamise ja uuringute keskus (*The University of Colorado's Center for the Study and Prevention of Violence - CSPV*) oli üks esimesi ühendusi, mis kehtestas efektiivsusele kindlad kriteeriumid. CSPV programme kutsutakse Blueprint¹⁷ programmideks ning need jagatakse hinnangute alusel kas lubatavateks või mudelprogrammideks. Lubatavad programmid vastavad efektiivsusele miinimum- ning mudelprogrammid kõrgematele standarditele, kutsudes suurema tõenäosusega esile muutust käitumises ja arengus. Lubatavate programmide hinnangud lähtuvad:

⁸ Korduvkuritegevuse ennetamine p. 18. Kriminaalpoliitika arengusuunad aastani 2018. Justiitsministeeriumi kodulehel www.kriminaalpoliitika.ee/et/kriminaalpoliitika/kriminaalpoliitika-arengusuunad-aastani-2018 välja otsitud 25.02.2015.

⁹ Ehasalu, V. isiklik kirjavahetus 08.01.2015.

¹⁰ Sömer, S. (2004). Võlusõna – rehabilitatsioon. Sotsiaaltöö, 1. Tervise Arengu Instituut ja Sotsiaalministeerium.

¹¹ Blouin, M., Echeverri, L.E.V. (05.11.2014). Rehabilitation. International Encyclopedia of Rehabilitation. [//cirrie.buffalo.edu/encyclopedia/en/article/304/](http://cirrie.buffalo.edu/encyclopedia/en/article/304/).

¹² Samas

¹³ Hilborn, J. (2007). Ülevaade kuriteoennetuse planeerimisest. Tallinn: Justiitsministeerium.

¹⁴ Wagner, C.C., McMahon, B.T. (2004). Motivational Interviewing and Rehabilitation Counseling Practice. Rehabilitation Counseling Bulletin, 47(3), 152-161.

¹⁵ Evidence-based prevention. [//captus.samhsa.gov/prevention-practice/defining-evidence-based](http://captus.samhsa.gov/prevention-practice/defining-evidence-based). Välja otsitud 02.01.2015.

¹⁶ Sandee J. Kyler, Brian K. Bumbarger, and Mark T. Greenberg. (2005). Technical Assistance Fact Sheets Evidence-based Programs Prevention Research Center. The Pennsylvania State University.

¹⁷ Program Criteria. Blueprints for Healthy Youth Development. www.blueprintsprograms.com/programCriteria.php. Välja otsitud 02.01.2015.

- (1) usaldusväärne uuringu disain, (2) olulised tõendid ennetamise või takistamise efektide kohta, (3) mitmekülgne korratavus, ja (4) püsiv mõju.
- II. Uimastite kuritarvitamise ennetamise keskus (*The Center for Substance Abuse Prevention - CSAP*), läbi selle rahvusliku registri (*National Registry of Effective Prevention Programs - NREPP*), kasutab 15 kriteeriumit efektiivsete programmide eristamiseks mitteefektiivsetest, näiteks programmi aluseks olev teooria, sekkumise täpsus, protsessi hindamine, valimistrateegia ning rakendamise ja väljundite mõõtmised. Programmid on jagatud kolme kategooriasse: mudel-, lubavad-, ja efektiivsed programmid¹⁸.
- III. USA Haridusministeerium (*The U.S. Department of Education*) jagab programmid näidis- ja lubavateks programmideks seitsme kriteeriumi alusel, nende hulgas: (1) asjakohased tõendid selle kohta, et efektiivsus/tulemuslikkus põhineb metodoloogiliselt põhjendatud hinnangutel, (2) programmi eesmärgid, mis on suunatud käitumise muutmisele ja/või riski ja kaitsvatele teguritele, on selged ja kavandatud sihtgrupile asjakohased ja (3) programmi aluseks olevad põhimõtted on selgelt sõnastatud ja vastavuses programmi sisu ja eesmärkidega¹⁹.
- IV. Uimastite tarvitamise ja vaimse tervise teenuste administratsioon (*The Substance Abuse and Mental Health Services Administration - SAMSHA*) kasutab terminit „teadus-põhised programmid“, mida defineeritakse kui „programme, mis on oma ala ekspertide poolt üle vaadatud lähtudes empiiriliste uuringute heakskiidetud standardite kohaselt“. Teadus-põhised programmid on kontseptuaalselt veatud ja sisult kooskõlas, lähtuvad uuringu metodoloogiast ja suudavad tõestada, et mõju on selgelt seotud programmi enese, mitte kõrvaliste sündmuste poolt“²⁰. Muuhulgas peavad tõendus põhiseks tunnustatud programmid vastama järgnevatele tõhususe kriteeriumitele²¹:
- tulemuslikkus on tõestatud range teadusliku hindamisega;
  - tulemuslikkust on tõestatud laialdaste uuringutega erinevatel populatsioonidel või läbi mitmete korduste;
  - mõju on oluline ja püsiv.

Kuigi on üldlevinud, et tõendus põhine programm peab olema üles näidanud efektiivsust, siis teadus maailm teeb veel omakorda vahet sellel, kas programm on olnud tulemusrikas, tõhus, efektiivne või mõjus. Teaduse mõistes on oodatud, et programm oleks näidanud ennekõike oma tõhusust, mis tähendab seda, et programmi on hinnatud kontrollitud tingimustes oma loomulikus keskkonnas, kus see on andnud soovitud positiivseid tulemusi, kindlatel 'õigetel' tingimustel. See tähendab seda, et peale seda, kui programm on kontrollitud tingimustel oma tõhusust tõestanud, jätkatakse selle testimist reaalses keskkonnas ehk keskkonnas, kuhu see programm on sekkuma mõeldud. Tihti ongi probleemiks see, et hoolimata sellest, et programm on näidanud häid tulemusi kontrollitud tingimustel, ei näita nad tegelikku efektiivsust oma

¹⁸ National Registry of Effective Prevention Programs (NREPP). [//www.modelprograms.samhsa.gov/](http://www.modelprograms.samhsa.gov/). Välja otsitud 02.01.2015.

¹⁹ U.S. Department of Education List of Exemplary & Promising Prevention Programs. www.ed.gov/offices/OERI/sdfs. Välja otsitud 02.01.2015.

²⁰ Substance Abuse and Mental Health Services Administration (SAMSHA). [//www.modelprograms.samhsa.gov/](http://www.modelprograms.samhsa.gov/). Välja otsitud 02.01.2015.

²¹ Criteria of evidence-based programs. <http://www.episcenter.psu.edu/ebp/definition>

loomupärastes, enam naturaalses tingimustes. Need on olulised asjaolud, millega sekkumisprogrammide valikul tuleb arvestada.²²

4. UURINGU METOODIKA

Nende lähenemisviiside (programmide) valikul, mis kõige tõenäolisemalt tööle hakkaksid, on tõendite olemasolu kriitilise tähtsusega. Kuid mitte kõik tõendus põhised lähenemised või sekkumised pole sobivad kõikide kogukondade (sihtgruppide) jaoks. Parimal moel sobivad lähenemised või sekkumised on sellised, mis (1) kõige silmnähtavamalt mõjutavad uimastite tarvitamist või sellega kaasnevat terviseprobleemi sihtgrupis; ning on (2) arvestades kogukonna vajadusi, võimalusi ja tegutsemisvalmidust, kõige kohasemad. Ehk siis antud uuringuga on vaja leida sobiv programm Eesti uimastisõltlastest süüdimõistetute raviks ja rehabilitatsiooniks, mis oleks sobilik ja jõukohane läbiviimiseks kriminaalhooldusametnike poolt.

Selleks, et kindlaks teha ning välja tuua sobivaimat tõendus põhist programmi, on SAMSHA²³ järgi vaja kõigepealt arvestada (joonis 1):

- **kontseptuaalse sobivusega:** kas antud lähenemine on selgelt suunatud neile probleemidele ja faktoritele, mis soodustavad uimastite tarvitamist kogukonnas?
- **praktilise sobivusega:** kas antud lähenemine on kogukonnale sobilik, arvestades olemasolevaid ressursse, kultuurilist konteksti ja kogukonna tegutsemisvalmidust?; kas sellel on kogukonna liidrite toetus?; kas see on sihtgrupile kultuuriliselt sobilik?
- **efektiivsusega:** kas valitud lähenemine vastab tõendus põhiste kriteeriumitele?; kui tugevad need tõendid on?

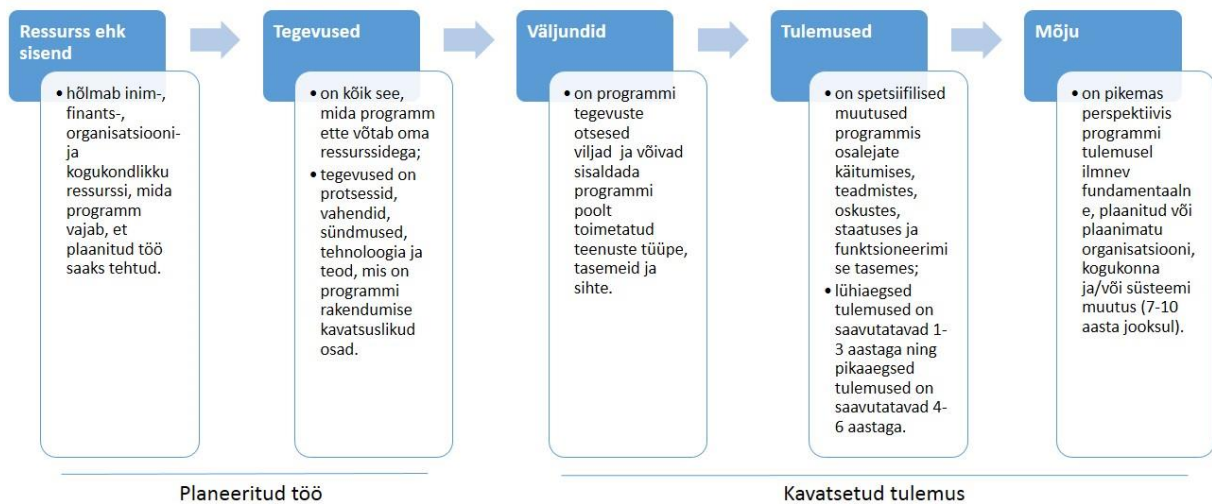
Joonis 1. Sobiva tõendus põhise programmi valikukriteeriumid.

Kui järgida neid valikukriteeriume, siis on tõenäoline, et on võimalik jõuda strateegiatega ning programmide kombinatsioonini, mis parimal moel vastab Eesti vajadustele.

²² Sandee J. Kyler, Brian K. Bumbarger, and Mark T. Greenberg. (2005). Technical Assistance Fact Sheets Evidence-based Programs Prevention Research Center. The Pennsylvania State University.

²³ Developed under the Substance Abuse and Mental Health Services Administration's Center for the Application of Prevention Technologies contract (Reference #HHSS277200800004C).
[//captus.samhsa.gov/prevention-practice/defining-evidence-based/determining-fit](http://captus.samhsa.gov/prevention-practice/defining-evidence-based/determining-fit). Välja otsitud 02.01.2015.

Siit edasi liikudes programmiteooria juurde, mis kirjeldab seost sekkumise ja soovitud või jälgitava tulemuse vahel²⁴, on võimalik kokku panna programmi valikuks vajaminev metodoloogiline tervik, mis tagab parima võimaliku uimastiprobleemidega isikutele mõeldud ravi ja rehabilitatsiooni süsteemi leidmise Eestile.

Joonis 2. Sekkumisprogrammi tulemuse mõõtmise loogiline mudel

Kokkuvõtvalt: lisaks SAMSHA²⁵ valikupõhimõtetele lähtusime antud võrdlevas uuringus veel ka *W.K. Kellogg Foundation*²⁶ mudelist, mis kirjeldab viit olulist programmide rakendamise ja mõõtmise lineaarset komponenti, mis koosneb: sisendist, tegevustest, väljunditest, tulemusest ja mõjust (joonis 2).

Programmi ressurss ehk sisend kirjeldab ressursse, mida on vaja programmi tegevuses hoidmiseks (1). Kui need on olemas, saab teostada planeeritud tegevused (2), mille käigus omakorda saab osutada plaanitud teenust (3), mis toob osalejatele teataval moel kasu (4), misjärel toimuvad kindlad muutused organisatsioonides või kogukondades (5)²⁷.

Uuringus vaatluse all olevaid programme analüüsiti ja võrreldi eelpool kirjeldatud valikukriteeriumitest ja mudelist lähtudes vastavalt tellija poolt püstitatud uurimisküsimustele. Püstitatud uurimisküsimused keskendusid ennekõike kontseptuaalsele ja praktilisele sobivusele, ressurssidele ning tulemustele ja mõjule (vt tabel 1).

²⁴ Funnell, S. and Rogers, P. (2011). Purposeful Programme Theory. New York: Wiley; ref Delaney 2011.

²⁵ Developed under the Substance Abuse and Mental Health Services Administration's Center for the Application of Prevention Technologies contract (Reference #HHSS277200800004C). [//captus.samhsa.gov/prevention-practice/defining-evidence-based/determining-fit](http://captus.samhsa.gov/prevention-practice/defining-evidence-based/determining-fit). Välja otsitud 02.01.2015.

²⁶ W.K. Kellogg Foundation. (2004). Logic Model Development Guide: Using Logic Models to Bring Together Planning, Evaluation, and Action, Battle Creek, MI: W.K. Kellogg Foundation www.wkkf.org/knowledge-center/resources/2006/02/wk-kellogg-foundation-logic-model-development-guide.aspx. Välja otsitud 02.01.2015.

²⁷ Samas.

5. PROGRAMMIDE ANALÜÜS

5.1. Programmide analüüsi taust

Kogudes erinevate programmide kohta infot ning võrreldes valikusse jäänud programme tõendus põhiste sekkumiste kriteeriumitega, selgub järgmine paradoks: valikusse jäänud programmide vastab tõendus põhiste programmide kriteeriumitele vaid MET, ülejäänud programmide puhul jääb kriteeriumitele vastamisel ennekõike puudu usaldusväärsed (teaduslikest) efektiivsuse ja tõhususe uuringutest. Teisalt aga polnud eelkirjeldatud tõendus põhiseid programme koondavalt kodulehtedelt võimalik leida ka programme, mis vastaksid lähteülesandele. Oletatavaid põhjuseid võib siinkohal välja pakkuda mitmeid, alates sellest, et enamus programme hindavaid ja koondavaid kodulehti on USA kesksed kuni selleni, et ainete kuritarvitamise puhul (eriti kriminaalses kontekstis ongi väga problemaatiline saavutada piisavalt usaldusväärseid tulemusi, mis näitaksid programmi efektiivsust, sest see tulemus sõltub väga mitmetest teguritest. Ühelt poolt on ära tõestatud, et kinnipeetavate rehabiliteerimine vähendab retsidiivsust²⁸, mistõttu on kõikjal maailmas loodud erinevat tüüpi nii institutsionaalseid kui kogukonnapõhiseid sekkumisprogramme kinnipeetavatele ja kriminaalhooldusalustele²⁹. Teisalt on aga selgunud, et tõendus põhise seisukohast on ainult teatud liiki sekkumisprogrammid hinnatud retsidiivsuse vähendamise seisukohast efektiivseteks³⁰. Programmid on tihti multidistsiplinaarsed ning jagunevad kaheks: (1) üldised programmid retsidiivsuse vähendamiseks ning (2) spetsiifilised programmid, mis keskenduvad konkreetsetele retsidiivsuse riskitegurile (nagu näiteks ainete kuritarvitamine, seksuaalprobleemid jne)³¹. Kui nüüd võtta vaatluse alla just need spetsiifilised programmid (kontseptuaalse sobivuse kriteerium), millise leidmine on ka käesoleva uuringu eesmärgiks, ja võttes arvesse programmide

²⁸ Farrington, D.P., and Welsh, B.D. (2005). Randomized experiments in criminology: what have we learned in the last two decades? *Journal of Experimental Criminology*, 1, 9–38; Aos, S., Miller, M., and Drake, E. (2006). Evidence-based adult corrections programs: what works and what does not. Washington State Institute for Public Policy; Lipton, D.S., Pearson, F.S., Cleland, C.M., and Yee, D. (2002). Offender rehabilitation and treatment: the effectiveness of cognitive-behavioral treatment methods on offender recidivism: meta-analytic outcomes from the CDAT study (In: McGuire J, editor). London: John Wiley, pp 79–112.

²⁹ Faust, D., and Clawson, E. (2004). Implementing evidence-based practice in community corrections: the principles of effective intervention. National Institute of Corrections. Community Corrections Division and Crime and Justice Institute; Lipsey, M.W., and Wilson, D.B. (1998). Serious & violent juvenile offenders, risk factors and successful interventions: effective intervention for serious juvenile offenders: a synthesis of research (In: Loeber R, Farrington DP, editors). Sage Publications, pp 313–45.

³⁰ Someda, K., Teramura, T., Kuwayama, R. (2005). Research on the trends in drug abuse and effective measures for the treatment of the drug abusers in Asian countries – an analysis of innovative measures for the treatment of drug abusers. United Nations Asia and Far East Institute (UNAFEI); Aos, S., Miller, M., and Drake, E. (2006). Evidence-based public policy options to reduce future prison construction, criminal justice costs, and crime rates. Washington State Institute for Public Policy; Aos, S., and Miller, M., and Drake, E. (2006). Evidence-based adult corrections programs: what works and what does not. Washington State Institute for Public Policy; Makkai, T. and Payne, J. (2003). Drugs and crime, a study of incarcerated male offenders. Research and publication series no. 52. Australian Institute of Criminology.

³¹ Someda, K. (2009). An international comparative overview on the rehabilitation of offenders and effective measures for the prevention of recidivism. *Legal Medicine*, 11, 82–85.

multidistsiplinaarsust, siis ei ole keeruline mõista ka efektiivsuse tõestamise problemaatikat just kriminaalses kontekstis.

Teemakohasele taustainformatsioonile³² tuginedes võib üldistatult väita, et erinevad riigid, institutsioonid, kogukonnad jne on loonud hulgaliselt erinevaid, samas tihtilugu sarnastest põhimõtetest lähtuvaid programme, mis kõik kannavad ühist eesmärki – täita võimalikult paremini konkreetse sihtgrupi vajadusi (praktilise sobivuse kriteerium). Mida killustatum ning eriilmelisem on pilt, seda keerulisem on usaldusväärsete andmete kogumine. Mõnikord on efektiivsuse tõestuse puudumise põhjuseks ka programmi uudsus, kuna enamasti on programmid pigem rakendusliku suuna ja tekkega alternatiivina teaduslikule tekkele. Reeglina lähtuvad nende programmide loojad ennekõike vajadusest ja parimast praktikast ning mõnest juba tõendust leidnud, efektiivsest meetodist konkreetse probleemi kohtlemisel. Seda viimast asjaolu tuuaksegi välja tõendus põhisuse ja efektiivsuse argumendina. Ainete kuritarvitamise puhul eristuvad ennekõike kolm efektiivset ja varasemalt tõestust leidnud meetodit: **12 sammu**³³ (kui kõige vanem meetod), **kognitiiv-käitumuslik lähenemine (KKT)**³⁴ ja **motiveeriv intervjuerimine (MI)**³⁵ (kui kõige uuem meetod).

Käesolevas uuringus vaatluse all olevad programmid on valdavalt segu mitmetest lähenemistest, kus läbivaks jooneks on MI-st lähtumine. Kuuest algvalikus olevast programmist kaks lähtuvad vaid MI-st (STC; MET) ning kolm on multikomponentsed, kus lisaks MI-le on eelpool välja toodud tõendus põhisest meetoditest lähtunud veel ka KKT-st. Kuna soomlaste poolt välja töötatud programmi *Antiriippuvuudet* kohta ei õnnestunud uuringu läbiviimise perioodil täiendavat infot koguda, siis puudub ülevaade ka selle lähtekohtadest. Ühtlasi jäi programm sellel põhjusel eelvaliku esimeses faasis ka välja.

³² Samas; The National Registry of Evidence-based Programs and Practices (NREPP).

www.nrepp.samhsa.gov/ViewAll.aspx; The Cochrane Collaboration.

www.thecochranelibrary.com/details/browseReviews/579441/Psychosocial-interventions.html. Välja otsitud 02.01.2015.

³³ Muckle, W., Muckle, J., Welch, V., and Tugwell, P. (2012). Managed alcohol as a harm reduction intervention for alcohol addiction in populations at high risk for substance abuse. Cochrane Database of Systematic Reviews, 12; See more at: //summaries.cochrane.org/CD006747/ADDICTN_managed-alcohol-as-a-harm-reduction-intervention-for-alcohol-addiction-in-populations-at-high-risk-for-substance-abuse#sthash.pDJyDBzy.dpuf.

³⁴ Someda, K. (2009). An international comparative overview on the rehabilitation of offenders and effective measures for the prevention of recidivism. Legal Medicine 11, 82–85; Vaske, J., Francis, K.G, and Cullen, T. (2011). Toward a biosocial theory of offender rehabilitation: Why does cognitive-behavioral therapy work?. Journal of Criminal Justice 39, 90–102; Grella, C.E., Greenwell, L., Prendergast, M., Farabee, D., Hall, E., Cartier, J., and Burdon, W. (2007). Organizational characteristics of drug abuse treatment programs for offenders. Journal of Substance Abuse Treatment 32, 291–300.

³⁵ Lundahl, and Burke, B. (2009). Effectiveness and applicability of Motivational interviewing: a practicefriendly review of for meta-analyses. Journal of Clinical Psychology, 65(11), 1232-45; McCambridge, J., Slym, R.L., Strang, J. (2008). Randomized controlled trial of Motivational Interviewing compared with drug information and advice for early intervention among young cannabis users. Addiction, 103(11), 1809-18; McCambridge, J., Strang, J. (2004). The efficacy of single-session Motivational Interviewing in reducing drug consumption and perceptions of drug-related risk and harm among young people: results from a multi-site cluster randomized trial. Addiction, 99, 39-52; Burke, B.L., Arkowitz, H., Menchola, M., (2003). The efficacy of Motivational interviewing: A meta-analysis of controlled trials. Journal of Consulting and Clinical Psychology, 71(5), 843-861; Hettema, J., Steele, J., Miller, W.R. (2005). Motivational Interviewing. Annual Review Clinical Psychology, 1, 91-111.

Sõltuvusprobleemide rehabilitatsioonis võib MI ja KKT kohta leida järgnevat koondinfot. MI-d on efektiivse sekkumisena ainete kuritarvitamise kohtlemises³⁶ toonud välja vähemalt kaks tõendus põhiseid programme koondavat kodulehte: *The Cochrane Collaboration*³⁷, mis rahvusvaheliselt kõige rangemalt korraldab ja koondab tervishoidu suunatud tõendus põhiste programmide ülevaateid; ning *The National Registry of Evidence-based Programs and Practices (NREPP)*³⁸, viimane toob välja ka MET'i³⁹ ning KKT-st käitumusliku paariteraapia alkoholi ja ainete kuritarvitamisel⁴⁰. *California Evidence-Based Clearinghouse for Child Welfare (CEBC)* toob (küll vaid noorukite kanepitarvitamise puhul) välja tõendus põhise programmina MET ja KKT kombineeritud programmi⁴¹, 5-pallisel skaalal on selle hinnang 3.

5.2. Programmide võrdlev sisuanalüüs

Eelvalikusse jäänud programmidest jäid peale tellijaga kooskõlamist lõppvalikusse kolm programmi (tabel 1):

- Taastumisoskuste arendamine (*Building Skills for Recovery -BSR*)⁴²
- Käitumuslike sekkumiste integreeritud strateegiad (*Integrated Behavioral Intervention Strategies - IBIS*)⁴³
- Jõud muutumiseks (*Strenght to Change - STC*)⁴⁴

Esmase valikukriteeriumid lähtusid sellest, et programm oleks kindlasti rakendatav kriminaalhoolduses (*Antiriippuvuudet* on teadaolevalt vangistusse mõeldud programm), et seda oleks võimalik läbi viia pikemajaliselt (MET on lühisekkumine) ning et programmi rakendamisega käiks kaasas igakülgne programmi autorite poolne rakendajate väljaõpe (ANF on valdavalt manuaalipõhine).

Et saada paremat pilti programmide võimalustest ning nende vastavusest Eesti oludele ja vajadustele, koondati tabelisse 1 kõik oluline info vastuseks Tellija poolt püstitatud uurimisküsimustele.

³⁶ Motivational Interviewing. www.nrepp.samhsa.gov/ViewIntervention.aspx?id=346; Motivational interviewing for alcohol misuse in young adults.

[//onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/14651858.CD007025.pub2/abstract](http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/14651858.CD007025.pub2/abstract). Välja otsitud 02.01.2015.

³⁷The Cochrane Collaboration. www.thecochranelibrary.com/details/browseReviews/579441/Psychosocial-interventions.html. Välja otsitud 02.01.2015.

³⁸The National Registry of Evidence-based Programs and Practices (NREPP).

www.nrepp.samhsa.gov/ViewAll.aspx. Välja otsitud 02.01.2015.

³⁹Motivational Enhancement Therapy. [//www.nrepp.samhsa.gov/ViewIntervention.aspx?id=347](http://www.nrepp.samhsa.gov/ViewIntervention.aspx?id=347). Välja otsitud 02.01.2015.

⁴⁰Behavioral Couples Therapy for Alcoholism and Drug Abuse.

www.nrepp.samhsa.gov/ViewIntervention.aspx?id=134. Välja otsitud 02.01.2015.

⁴¹ Motivational Enhancement Therapy and Cognitive Behavioral Therapy - 5 Sessions (MET/CBT5).

www.cebc4cw.org/program/motivational-enhancement-therapy-and-cognitive-behavioral-therapy-5-sessions/. Välja otsitud 02.01.2015.

⁴² Offender Behaviour Programmes (OBPs). www.justice.gov.uk/offenders/before-after-release/obp. Välja otsitud 02.01.2015

⁴³ Lowenkamp, C.T. Koutsenok, I., and Lowenkamp, M.S. (2012). Integrated Behavioral Intervention Strategies.

⁴⁴ Information on Strength to Change: Substance Misuse Programme. (2014). Ignition UK.

Tabel 1. Programmide võrdlus

KRITEERIUMID	Uurimisküsimused	BSR	STC	IBIS
	Millistele probleemidele on programm suunatud?	Kriminaalne käitumine; uimastite ja alkoholi kuritarvitamine	Uimastite ja alkoholi kuritarvitamine	Kriminaalne käitumine
Kontseptuaalne ja praktiline sobivus	Kellele on programm mõeldud?	Süüdimõistetutele alates 18 eluaastast	Süüdimõistetutele	Süüdimõistetutele
	Kus kohas on programm välja töötatud? Kus seda on veel rakendatud?	Suurbritannia, Wales.	Suurbritannia, Inglismaa.	Ameerika Ühendriigid, California.
	Kas programm on sobilik rakendada kriminaalhoolduses?	Jah	Jah	Jah
	Kas programmi on võimalik lisaks kriminaalhooldusele rakendada ka vangistuses?	Jah	Jah	Ennekõike kriminaalhoolduses
	Kas isikul on võimalik jätkata programmis osalemist vanglast kriminaalhooldusele üle minnes või vastupidi?	Jah	Jah	Ei ole teada.
Sisend ehk ressursid	Milline peab olema programmi rakendava	Programmi läbiviijate taust pole oluline. Programmi tuleb kandideerida, rakendajad	Programmi läbiviijate taust pole oluline, kuid lisanduda võib täiendavate treeningute	Väljaõppesse on kaasatud kõik kriminaalhooldusametnikud tiimina, nendelt ei eeldata peale erialalise

	<p>spetsialisti kvalifikatsioon?</p>	<p>valitakse, läbida tuleb eelnev hindamine.</p>	<p>vajadus, sõltuvalt taustast ja oskustest. Programmi rakendajaks peab kandideerima ning sellesse rolli soovijad valitakse (valik on määrav): nende väärtused peavad kokku langema MI lähenemisega ja arusaamadega seal kirjeldatud muutuse olemusest ning nad peavad olema huvitatud kasutama erinevaid käitumuslikke (aktiivseid sekkumisi) alternatiivina jutupõhisusele.</p>	<p>väljaõppe veel mingit muud kvalifikatsiooni.</p>
	<p>Milles seisneb programmi väljaõpe?</p>	<p>Väljaõppe pikkus on 10 päeva ja sisaldab kahte 5-päevast kursust – põhioskuste treening (sisaldab: teoreetilist tausta, KKT baasteadmisi, protsotsiaalset mudeldamist, muutuste etappe, motiveerivat intervjuerimist, grupiprotsesside teooriaid) ja BSR programmispetsiifiline läbiviija treening (sisaldab: ülevaadet programmist nii grupi kui individuaalsetest kohtumistest, oskuste ja tehnikate katsetamist turvalises</p>	<p>Väljaõppe pikkus on 10 päeva, mis sisaldab 3-päevast MI alast põhiväljaõpet ja 7 päevast kogemuslikku motiveerivat tööd (MI kasutamist, võtete katsetamist, programmi materjalide ja meetoditega tutvumist). Programmi rakendajad peavad olema pädevad MI rakendamises, grupitöö läbiviimises ning käitumuslikes meetodites.</p>	<p>Väljaõppe pikkus on üks umbes nädal, millele tavaliselt järgnevad jätkutegevused: treeningud, kriminaalhooldajate ja hooldusaluste vahelise koostöö jälgimine-hindamine. Koolituse jooksul käsitletakse MI-d, suhteid ja treenimisoskusi (nagu tagasiside andmine, rollide selgitamine, kokkuvõtete tegemine, hindamine, käitumise analüüs jne), seostamis põhimõtteid ning sekkumisoskusi. Koolituse käigus on treeningutesse haaratud kõik kriminaalhoolduse</p>

		<p>keskkonnas, juhendajate ja kaaslaste tagasisidet). Programmi rakendajatega sõlmitakse kokkulepe (litsents), millega käib kaasas kvaliteedikontroll koos jätkuva arengu toetamisega. Täiendavalt võib programmi juures edasi areneda läbi vastavate koolituste (sekkumise juhi ja supervisioonioskuste koolitus) sekkumise juhiks või selle asetäitjaks.</p>	<p>Programmi autorid pakuvad tuge ka supervisioonisüsteemi väljatöötamisel. MI alaseid oskusi saab omandada programmi väljaõppe käigus, või kui on varasem väljaõpe, siis pannakse koostöös tellijaga paika oskuste hindamise ja selektsiooni kriteeriumiid ja viisid.</p>	<p>töötajad, hoolimata nende sihtgrupist ja tööülesannetest.</p>
	Kellel on Euroopas õigus programmi levitamiseks ja koolituse läbiviimiseks?	<p>Riiklik Süüdimõistetute haldamise teenistus (National Offender Management Service – „NOMS“)</p>	<p>Ignitioni originaalprogramm, levitamiseõigus programmi autoritel. MI alane koolitus võib tulla ka mujalt, viimasel juhul soovijate taset kontrollitakse.</p>	<p>Levitamiseõigus programmi autoritel. Euroopas pole programmi levitatud.</p>
	Milline on (kui pikk ja millal saaks alata) programmi rakendusperiood?	<p>Ei ole teada.</p>	<p>Saaks alustada koheselt.</p>	<p>Saaks alustada koheselt.</p>
	Kui pikk on programmi kestus?	<p>Programmi viiakse läbi keskmiselt 3 korda nädalas (minimaalselt 2 ja maksimaalselt 4 korda nädalas), kokku 16 sessiooni, mis on suunatud kuritarvitamise</p>	<p>Kaasahaaramise faasis on kas 6 personaalset kohtumist või neli kolmetunnist grupisessiooni. Kohtlemise faasis on kas 8-10 kahtunnist personaalset kohtumist või 16 kahtunnist</p>	<p>Tegemist on strateegiaga, st see pole mitte niivõrd kindla alguse ja lõpuga programm, vaid igapäevaste töövahendiga kõikide ametnike jaoks – sekkumiste strateegiad, mida saab</p>

		vähendamisele (tagasilanguse vältimine, alternatiivide leidmine, enesetõhususe suurendamine, riskiteadlikkuse kasv jne), korduvkuritegevuse vähendamisele (kuritegevuse ja kuritervitamise seoste uurimine), tervise ja sotsiaalse toimimise parandamisele (emotsioonidega toimetulek, enesekontroll, probleemilahendus, otsuste tegemine, ainete tarvitamise juhtimine ja kontroll, toimiv suhtlemine, motivatsioon ja kaasamine jne) ning tööhõive suurendamisele (ülekantavate oskuste õppimine, nagu nt suhtlemisoskused).	grupisessiooni, mis jagunevad nelja alamoodulisse: enda kaitsmine, paremad suhted, helgem tulevik, parem elu.	kasutada paindlikult vastavalt hooldusaluste vajadusele. Põhirõhk on hooldusaluste toimetuleku parandamisel läbi toimetulekuoskuste õpetamise ning oma mõtete, emotsioonide ja käitumise seoste tuvastamise ja äratundmise. Samuti on fookuses ametnik hooldusalune suhe ning sellest tingitud võimaluste ärakasutamine: ametnik mudeldab, kutsub esile, vajaduse sanktsioneerib.
	Kes omab õigust kasutada programmi või selles osalejate hindamiseks olemas olevaid hindamisvahendid?	Litsentsipõhine, järelevalvet (kvaliteedikontrolli) teostab programmi koordinaator.	Litsentsipõhine, järelevalvet (kvaliteedikontrolli) teostab programmi koordinaator.	Litsentsi ei ole, järelevalvet (kvaliteedikontrolli) teostab programmi koordinaator.
Väljundid, tulemused, mõju	Kas programmis osaleja seisundi ja muutuste fikseerimiseks kasutatakse eel- ja	Jah	Eel- ja järelhindamise mõõdikud töötatakse välja koostöös tellijaga.	Jah.

	<p>järeldamist mõne väljatöötatud hindamisvahendi või psühhomeetrilise testi abil?</p>			
	<p>Kas programmi mõju uuringuteks on välja töötatud eel- ja järelhindamine?</p>	<p>Jah, kuluefektiivsuse mõõtmiseks.</p>	<p>Veel mitte, kuid selleks on valmisolek lähtuvalt tellija vajadustest.</p>	<p>On olemas mõõdikud analoogsete programmide jaoks, mille mõjusid on hinnatud.</p>
	<p>Kes, kuidas ja milliste kriteeriumite alusel peaks mõõtma soetatava sekkumisprogrammi mõju ja tõhusust?</p>	<p>Kokkuleppeline.</p>	<p>Kokkuleppeline.</p>	<p>Kokkuleppeline.</p>

Vaatluse all olevatest programmidest on IBIS pigem üldise suunitlusega programm, STC spetsiifiline programm ning BSR'il on mõlema jaotuse tunnused, st ta on suunatud nii retsidiivsuse vähendamisele kui ka keskendub konkreetsetele retsidiivsuse riskiteguritele (ainete kuritarvitamine)⁴⁵. Kuna antud uuringu lähteülesanne oli ennekõike spetsiifilise programmi leidmisele suunatud, siis selles osas vastab ootustele paremini STC ning IBIS jääb kõige kaugemale.

Nagu ka juba meetodi osas sai välja toodud, erinevad programmid ka oma sisemiselt homogeeniselt ja/või multimodaalselt. Siinkohal on omavahel sarnasemad BSR ja IBIS, mis sisaldavad mitmete lähenemiste osiseid (MI, KKT jne) ning STC tugineb ühele lähenemisele (MI). Mõlemal variandil on omad eelised ja puudused: ühelt poolt võib erinevate lähenemiste kombinatsioon anda suurema paindlikkuse erinevateks juhtumiteks, samas on see ka oluliselt suurem väljakutse rakendajatele ning on oht, et mingid oskused jäävad teiste varju ning neid ei saada seetõttu vajalikul tasemel rakendada. Eriti kui nt BSR ja STC väljaõpe on ühe pikkusega, siis sama ajaga on oluliselt tõenäolisem kvaliteetsel tasemel omandada üks konkreetne sekkumine kui mitu erinevat. Kõige väiksem väljaõppe aja ning läbitud teemade (alamoodulite) suhe on IBIS'el, kus orienteeruvalt nädalase väljaõppe jooksul antakse osalejatele suhteliselt laiem võimalike sekkumiste ülevaade võrreldes BSR ja STC-ga.

Lähenemiselt töötajate koolitamisele on programmides 2 erinevat lähenemist: IBIS on liberaalsem, laiahaardelisem, suunatud kõikide töötajate koolitamisele, koolitus ise on pigem lühemajalisem, manuaalipõhisem; BSR ja STC on konservatiivsemad, kaasavad kandideerimise ja valikukriteeriumid. Esimesel juhul on plussiks see, et kõik töötajad saavad võrdselt koolitatud ja hakkavad jagama ühtset oskust ja tähendusruumi, miinuseks on aga see, et oskuste rakendumine võib olla mittesüsteemne ja juhuslik – koolitatute sekka võiva suure tõenäosusega sattuda inimesi, kellele ei sobi või kes ei suuda sedasi töötada nagu lähenemine eeldab ning pole tagatud see, et programmi rakendatakse eesmärgipäraselt. Selle riski maandavad STC ja BSR oma kandideerimise ja valiku protseduuridega – programme rakendama valitakse vaid inimesed, kes on selleks sobilikumad ning valmis pakutavat vastu võtma, mis garanteerib suurema tõenäosusega selle, et programm rakendub just sellisel kujul, nagu see on mõeldud ja hakkab täitma oma eesmärki. Miinuseks on programmi rakendajate ringi piiratus, kuid selle kõrval, et selle läbi on suurem garantii programmi eesmärgipärasele rakendumisele, on see oluliselt väiksem miinus.

Kui nüüd võtta aluseks tellija ootus, et kõik kriminaalhooldusametnikud peaksid valitava programmi raames koolitatud saama, siis valikus olevatest programmidest vastab sellele enim IBIS. Samas kui tulenevalt praegusest töökorraldusest kriminaalhooldusametnike seas, kus sekkumise töö on jaotatud väiksema ringi ametnike vahel, kes suurema tõenäosusega hakkaksid valitavat programmi igapäevaselt ellu viima, siis saab siinkohal ilma suurema vastuoluta kaaluda ka valikukriteeriume rakendavaid programme nagu BSR ja STC.

Kuna ükski programmidest ei täida antud hetkel eelpool välja toodud põhjustel täielikult tõendus põhiste sekkumisprogrammidele pandud nõudeid, siis seda olulisem on koos programmiga käivitada programmi mõju ja/või tõhususe uuringute süsteem. Kuna mõju uurimine jääks projekti rakendusajast tingituna tellija kanda, siis on siinkohal oluline valikul arvestada ka mõju-uuringute tellijale kättesaadavuse ning jõukohasusega. Ennekõike mõju-, aga vajadusel ka tõhususe uuringute läbiviimist, on põhimõtteliselt valmis toetama kõik programmide pakkujad. Kus siis BSR-il on juba programmis sees olemas kuluefektiivsuse mõõdik, juurde oleks vaja välja töötada ka mõju ja/või tõhususe monitoorimise süsteem nii ka STC ja IBISE

⁴⁵ Someda, K. (2009). An international comparative overview on the rehabilitation of offenders and effective measures for the prevention of recidivism. *Legal Medicine*, 11, 82–85.

puhul. Viimase puhul on uuritud analoogsete sekkumiste mõju ja tõhusust ning saadud retsidiivsuse vähenemise protsendiks keskmiselt 10%⁴⁶, samas antud programmi spetsiifiline süsteem tuleks koostöös tellijaga ka siinkohal kokku panna. STC, kui MI-l baseeruva programmi jaoks on rahvusvaheliselt olemas mitmeid meetodeid, millest enamlevinud on intervjuude kodeerimise süsteem MITI⁴⁷ (*Motivational Interviewing Integrity Code 4.0*), millega on viidud läbi suur enamus MI-põhiseid efektiivsusuuringuid, samuti kuna ka IBIS lähtub osaliselt MI-st, siis on ka tema analoogsete programmide (STARR) mõju uuringutes kasutatud muuhulgas MI-st lähtuvat intervjuude hindamist⁴⁸. MITI varasem versioon (3.1.1)⁴⁹ on juba kohandatud Eesti oludesse, seega on olemas Eestis kogemus ja kontaktid ning võimalused ka uue versiooni kohandamiseks nii eesti kui ka vene keelde. Efektiivsusuuringute läbiviimise süsteemi väljatöötamise seisukohast oleks kõige suurema teadusliku kogemuse ja pagasiga IBIS'e meeskond, samas ka STC puhul oleks jõukohane juurutada Eesti oludesse sobiv programmi mõju mõõtmise ja hindamise süsteem. Siinkohal on oluline ka välja tuua, et STC autoritega on Eesti Vabariigi Justiitsministeeriumil juba varasem korduv tellija huvidest lähtunud koostöökogemus, mille tulemusel on eesti keelde tõlgitud ka veel praegu kasutatavaid materjale: üks raamat⁵⁰ ning mitmeid treeningmanuaale MI oskuste omandamiseks ning koolitatud MI koolitajaid vanglasüsteemi jaoks.

Nagu eelolevast analüüsist nähtub, siis ühte, uuringu lähtekohtadest lähtuvate selgete eelistega, programmi esile tuua ei saa. IBIS'täidab enim kõikide ametnike koolitusse kaasamise eeldust, samas on tegu üldise suunitlusega programmiga, st programm on ennekõike suunatud laiemalt retsidiivsuse, mitte kitsamalt sõltuvuse probleemide kohtlemisele. STC on spetsiifiline programm, mis keskendub konkreetsetele retsidiivsuse riskitegurite (ainete kuritarvitamine) kohtlemisele. STC on kolmest kõige paindlikum rakendamise ning mõju hindamise väljatöötamise osas, milline teadmine tugineb osalt ka varasemale toimivale kogemusele. BSR'il on mõlema lähenemise – nii üldise kui ka spetsiifilise suunitluse tunnused, samas tulenevalt selle programmi litsentseerimise ja järelevalve süsteemist, on selle juurutamine kõige vähem paindlikum. **Võttes kogumina arvesse kõiki analüüsis välja toodud poolt ja vastuargumente, siis teatud võtmetegurite osas (nagu programmi rakendumise kiirus ja paindlikkus ning spetsiifilisus) eristub antud ajahetkel kõige paremal moel tellija lähteülesandele vastava programmina STC.**

⁴⁶ Lowenkamp, C.T., Holsinger, A., Robinson, C.R. and Alexander, M. (2012). Diminishing or durable treatment effects of STARR? A research note on 24-month re-arrest rates. *Journal of Crime and Justice*, 1-9; Lowenkamp, C. T., Alexander, M., & Robinson, C. R. (2013). Using 20 minutes wisely: Community supervision officers as agents of change. In J. Smykla & M. Crow (Eds.), *Offender Reentry: 21st Century Issues* Burlington, MA: Jones & Bartlett; Robinson, C.R., Lowenkamp, C.T., Holsinger, A.M., VanBenschoten, S., Alexander, C., and Olesond, J.C. (2012). A random study of Staff Training Aimed at Reducing Re-arrest (STARR): using core correctional practices in probation interactions. *Journal of Crime and Justice*, 1–22.

⁴⁷ Moyers, T.B., Manuel, J.K., & Ernst, D. (2014) *Motivational Interviewing Treatment Integrity Coding Manual 4.0 (MITI 4.0)*. University of New Mexico, Center on Alcoholism, Substance Abuse, and Addictions (CASAA).

⁴⁸ Robinson, C.R., Lowenkamp, C.T., Holsinger, A.M., VanBenschoten, S., Alexander, C., and Olesond, J.C. (2012). A random study of Staff Training Aimed at Reducing Re-arrest (STARR): using core correctional practices in probation interactions. *Journal of Crime and Justice*, 1–22.

⁴⁹ Moyers, T.B., Martin, T., Manuel, J.K., Miller, W.R., & Ernst, D. Täiendatud üldskaalad: Motiveeriva intervjuerimise hindamissüsteem 3.1.1. New Mexico Ülikool Alkoholismi, Uimastite Kuritarvitamise ja Sõltuvuste Keskus. (Originaali täiendatud 22. jaanuar 2010; korrigeeritud tõlge eesti keelde 6. jaanuar 2012).

⁵⁰ Miller, W. R., & Rollnick, S. (2002). *Motivational Interviewing: Preparing People for Change*. The Guilford Press: New York.

6. PROGRAMMI RAKENDAMINE JA KAASNEVAD KULUD

Antud peatükis hinnatakse kolme tõenduspõhise programmi – Taastumisoskuste arendamine (*Building Skills for Recovery* - BSR), Käitumuslike sekkumiste integreeritud strateegiad (*Integrated Behavioral Intervention Strategies* - IBIS) ja Jõud muutumiseks (*Strength to Change* - STC) juurutamiskulusid Eestis. Kulude hinnangud pärinevad konsultatsioonidest programmide koordinaatoritega. Kuludest suurimad on programmi sisseostmine koordinaatoritelt, spetsialistide koolitamine programmi elluviimiseks, programmimaterjalide tõlkimine ja trükkimine. Antud juhul ei käsitleta programmi tegevuskulusid (v.a. litsentside uuendamine jms) ning koordineerimis- ja juhtimiskulusid.

Kulude hindamisel tehakse mitmeid eeldusi ja lihtsustusi, mis realsel programmi juurutamisel ei pruugi kehtida. Esimeseks eelduseks on, et **koolitatakse välja umbes 60 ametnikku, kes hakkavad programmi ellu viima**. Ühtlasi eeldatakse, et programmis osalejate arv jääb 500-550 kriminaalini aastas. Lisaks tõlgitakse programm **nii eesti kui ka vene keelde**.

Programmide koordinaatorid leiavad üldjoontes, et programmi rakendamine võiks välja näha järgnevalt:

- 1) Programmi tutvustamine juhtidele, poliitikakujundajatele, meediale jt (n-ö programmi turundamisfaas).
- 2) Koolitavate valik ning esialgne väljaõpe.
- 3) Koolitatutest sobivaimate valik, kellest saavad superviisorid/programmijuhid ning kes saavad sellealase täienduskoolituse⁵¹.
- 4) Koolitajate valik – programmide koordinaatorid koolitavad täiendavalt välja need inimesed, kes tagaksid Eestis programmi jätkusuutlikkuse (sellega kaasneb periood, kus programmide koordinaatorid toetavad Eesti koolitajaid).
- 5) Programmide koordinaatorite rolliks jääb järelevalve ja kvaliteedi tagamine.
- 6) Vajadusel luuakse konsulteerimiseks e-tugi/foorum (STC programmi puhul).

BSR programmi litsents ja kvaliteedi tagamise teenus maksavad vastavalt 5 000 ja 1 740 GBP 24-kuuliseks perioodiks (st 6 930 eurot ja 2 412 eurot). Pärast perioodi möödumist tuleb litsents sama hinna eest uuesti soetada. IBIS programmil eraldi litsentsitasusid ei ole. STC programmi puhul on oluliseks kriteeriumiks see, mitmes paigas programmi rakendatakse (sealjuures ei ole oluline, mitu gruppi ühes paigas on, kui nõutud kvaliteet on tagatud) – 1-3 paigas on aastane litsentsitasu 2 500 GBP (3 536 eurot), 4-6 paigas 2 200 GBP (3 112 eurot) ja 9-12 paigas 2 000 GBP (2 829 eurot). Samas on ka variant, et programmi riiklikul pakkumisel annab jõuda erikokkulepeteni (eeldatavasti üksnes rohkemate paikade puhul).

Olulisemaid kulusid on ametnike **koolitamine**, mis toimuks esmalt inglise keeles.

- BSR programmi puhul tuleb esmalt läbida hindamine, kas ollakse kõlbulikud programmi ellu viima, seejärel toimub esmane koolitamine – hindamise ja koolituse hinnad on 100 ja 600 GBP ametniku kohta (139 ja 832 eurot). See koolitus tuleb läbida kõigil, kes programmiga kokku puutuma hakkavad. Lisaks on otseselt programmi elluviimiseks vaja läbida täienduskoolitus, mis maksab 550 GBP ametniku kohta (763 eurot). Tiimijuhtidele/superviisoritele viiakse läbi omakorda kaks

⁵¹ Veidi teistpidise loogikaga on IBIS, kus esmalt koolitatakse koordinaatorid/programmi juhid, kes seejärel toetavad ülejäänud programmi rakendajate koolitamist.

koolitust – juhtimiskoolitus maksab 375 GBP (520 eurot) ja supervisiooni koolitus 270 GBP (374 eurot).

- IBIS programmi koordinaator pakub esmalt välja järgmise tegevusplaani: planeerimine ja arendamine koostöös koordinaatoriga 3 000 USD (2 820 eurot), mis sisaldab veebipõhist sessiooni ning konverentsikõnesid. Seejärel tehakse kõrgematele juhtidele koolitus (1 500 USD ehk 1 410 eurot), millele järgneb esialgne koolitus 20-le. Esialgne koolitus maksab 73 376 USD ehk 69 000 eurot (sisaldab kõiki kulusid, sh reisikulusid). Üheks momendiks on veel salvestuste analüüs, mille puhul tuleks läbi arutada, kuidas seda ellu viia (kohtumised programmi sihtrühmaga toimuvad ilmselt eesti või vene keeles, aga koolitajad ootavad salvestust inglise keeles). Hinnaks 16 400 USD ehk 15 400 eurot, mis sisaldab diktofone. Samuti viiakse läbi värskenduskursusi, hinnaga 3 000 USD ehk 2 820 eurot. Järgneb koolitajate koolitamine, hinnaga 40 338 USD ehk 37 900 eurot, millele lisanduvad samuti salvestuste analüüs ja värskenduskursus (vastavalt 12 500 USD ehk 11 740 eurot ning 1000 USD ehk 939 eurot). Eelviimaseks etapiks on värskete koolitajate rakendamine programmi koordinaatori juhtimise all teiste programmis osalejate koolitamiseks, hinnaga 40 350 USD ehk 37 908 eurot. Viimane etapp ehk tiimitreening läheks maksma 31 404 USD ehk 29 000 eurot.
- STC programmi puhul pakutakse koordinaatori poolt esmalt konsultatsiooniteenust, mille tulemuseks oleks kandidaatide valimine, kes oleksid sobilikud programmi rakendama (konsultatsiooni hind on 100 GBP tund/500 GBP päev (kohalolek)/350 GBP päev (kaugtöö kontorist). Seejärel viiakse läbi kümnepäevane koolitus väikestes gruppides, kuni 8-le inimesele 1000 GBP/päev, 8-12 inimesele 1200 GBP/päev + muud kulud⁵². Pärast koolituse läbimist toimub hindamine ja koolituse läbinutele sertifikaatide omistamine. Selleks luuakse grupis näitlik situatsioon ning koolitatud peavad demonstreerima õpitud oskusi. Kuludena tuleks arvestada 500 GBP/päev/grupp + muud kulud. Lisaks sellele koolitatakse pikemas perspektiivis välja superviisorid, kellel on volitus läbi viia ise koolitusi. Sellest etapist alates jääb programmi koordinaatori rolliks üksnes järelevalve kvaliteedi üle – kaks kuni neli korda aastas programmi käivitumise alguses (seejärel harvemini) viiakse koos superviisorite/programmijuhtidega läbi sessioone, mille kuludeks tuleks arvestada 500 GBP/päev + muud kulud.

Kulud kaasnevad programmi **tõlkimise ja adapteerimisega**. Programmi materjalide **trükkimisega** kaasnevad samuti kulud. IBIS programmi puhul on tõlgitavaid materjale umbes 560 lehekülge. STC programmi puhul on Eesti keelde tõlgitud MI materjalid, konkreetse programmiga seonduvate tõlkimisõiguste tasu on ühekordselt 2 500 GBP (3 536 eurot). STC programmi puhul on materjale, mis vajaksid tõlkimist ja trükkimist umbes 350 lehekülge⁵³. Ühe lehekülje tõlkimise hinnaks võib kujuneda umbes 15 eurot. Antud summad on toodud ilma käibemaksuta. Samas tasub arvestada, et sellele hinnale lisandub programmi tulemuslikkuse hindamise vahendite ja süsteemi adapteerimine Eesti oludesse, mille täpne ulatus ja kulu on eelnevalt teadmata. STC puhul hinnatakse selleks umbes 20 000 – 25 000 eurot. Tõenäoliselt võib adapteerimiskulude suurusjärg jääda ka teiste programmide puhul sarnaseks.

⁵² Koolituskuludena tuleb lisaks käsitleda **koolitajate reisikulusid, ruumide renti, majutust, toitlustust ja võimalike asendusametnike töötasu ajal, mil ametnikke koolitatakse.**

⁵³ MI treeningu käsiraamat (u 80 lk), programmi treeningu käsiraamat (u 80 lk), programmi käsiraamat (u 150 lk), programmis osaleja töövihik (u 40 lk)

Tegevuskuludena võib käsitleda tõenäoliselt iga paari aasta tagant läbi viidavat täienduskoolitust (vastavalt vajadusele, programmide koordinaatorid on siinkohal pigem paindlikud). Samuti on BSR puhul litsentsi kehtivusajaks 24 kuud, st iga kahe aasta tagant tuleb vastavat litsentsi uuendada ja STC puhul tuleb litsentsi uuendada iga-aastaselt.

Kokkuvõtvalt on alljärgnevas tabelis toodud võrdlus programmide hinnangulistest juurutamiskuludest.

Hinnangulised kulud (eurot)	BSR	IBIS	STC
Programmi soetamise kulud ⁵⁴	6 930 + 2 412 (24 kuud)	-	31 120 (24 kuud, 5 paika ⁵⁵)
Koolitus (60 koolitatavat, 15 programmijuhti)	104 000 (1 733 ametniku kohta) + 13 300 programmijuhid	209 382 (täispakett, sisaldab reisikulusid) ⁵⁶	88 400 (viis kümnepäevast koolitust ja üks päev hindamiseks) + programmijuhtide koolitamine
Tõlkimine (eesti ja vene keelde)	?	16 800	7 072 + 10 500
Trükkimine	?	(peaks olema täispaketi hinnas)	~1 000
Adapteerimine ja testimine	~25 000	~25 000	~25 000
Kokku	~151 600	~251 000	~161 000

IBIS ja STC koordinaatorite hinnangul ei teki takistusi programmi rakendamise alustamisega, nemad on omalt poolt valmis alustama aprillist, 2015. BSRi koordinaatorite valmidusest programmi rakendamisega alustamiseks informatsioon puudub.

Kokkuvõtvalt võib väita, et **BSR ja STC kulud on samas suurusjärgus**. Siinkohal tasub arvestada, et hindajatel ei õnnestunud saada informatsiooni BSRi materjalide hulga kohta, ent tõenäoliselt on neid umbes sama palju, kui kahes teises programmis. Seega lisandub BSR koguhinnale veel u 10 000 – 15 000 eurot tõlkimis- ja trükkimiskuludeks. STC osas on lahtine programmijuhtide koolitamise kulukus, kuna see on rohkem individipõhine, mistõttu kogusumma võib erineda (konsultatsioonikulud on päevahinnaga). Mõlema programmi puhul lisanduvad koolituskuludele koolitajate reisikulud, ruumide rent, osalejate majutus, toitlustus ja võimalike asendusametnike töötasu ajal, mil ametnikke koolitatakse. **Teistest programmidest on kulukam IBIS**, sealjuures tasub arvestada, et täispaketi hinnas sisalduvad juba koolitajate reisikulud (koolitajad on USAst).

⁵⁴ Eeldusel, et programmi rakendatakse kaks aastat ja viies asukohas.

⁵⁵ Kaks üheaastast litsentsi, et kulud oleksid võrreldavad programmide lõikes.

⁵⁶ 20 programmijuhti.

KOKKUVÕTE

Uuringu eesmärk oli analüüsida, milline Euroopa arenenud riikides kasutusel olevatest tõenduspõhistest programmidest sobib kõige enam sõltuvuskäitumisega õigusrikkujate motivatsiooni toetamiseks ning sõltuvuse kontrolli alla saamiseks ja mille abil saaks luua integreeritud ja toimiva uimastiprobleemidega isikutele mõeldud ravi ja rehabilitatsiooni süsteemi ning osutada ravi- ja rehabilitatsiooniteenust süüdimõistetud uimastiprobleemidega isikutele, kelle vangistus on asendatud ravi või rehabilitatsiooniga.

Algvalikus oli kuus programmi: Taastumisoskuste arendamine - Building Skills for Recovery (BSR), Antiriippuvuudet®, Uus vabadus - A New Freedom (ANF), Jõud muutumiseks - Strength to Change (STC), Motivatsiooni tõstmise teraapia - Motivational Enhancement Therapy (MET), Käitumuslike sekkumiste integreeritud strateegiad - Integrated Behavioral Intervention Strategies (IBIS); millest lõppvalikusse ning põhjalikumale analüüsile läksid kolm: BSR, STC, IBIS.

Uuringu põhjal selgus, et ühte selgelt ülekaalukate eelistega uimastiprobleemidega isikutele mõeldud ravi- ja rehabilitatsiooniprogrammi antud analüüsi põhjal esile tuua ei saa. Kõikidel valikus olnud programmidel on omad tugevused ja kitsaskohad. IBIS vastab enim tellija kõikide ametnike koolitamissoovi lähteülesandele ning IBIS'e puhul oleks suure tõenäosusega ka teaduspõhise programmi mõju mõõtmise ja hindamise süsteemi väljatöötamise kompetents kõige suurem. Samas on tegu üldise suunitlusega programmiga, st programm on ennekõike suunatud laiemalt retsidiivsuse, mitte kitsamalt sõltuvuse probleemide kohtlemisele ning IBIS on valikusse jäänud programmide kõrgeimate rakenduskuuludega. BSR'il on mõlema lähenemise – nii üldise kui ka spetsiifilise suunitluse tunnused, samas tulenevalt selle programmi litsentseerimise ja järelevalve süsteemist, on selle juurutamine kõige vähem paindlikum. Kui nendest kolmest ühte esile tuua, siis hoolimata STC programmi uudsusest tulenevatest võimalikest kitsaskohtadest, vastab see tellija lähteülesandele enim nii oma kitsa suunitluse (on mõeldud sõltuvuskäitumisega õigusrikkujate motivatsiooni toetamiseks ning sõltuvuse kontrolli alla saamiseks) kui ka programmi rakendumise kiiruse ning paindlikkuse poolest, mida toetab Eesti justiitssüsteemis juba olemasolev MI alane oskusteave ning rakendamise ja koolitamise süsteem.

SUMMARY

The aim of the study was to analyse, which evidence-based program used in the developed countries in Europe is most fit to support the motivation and gain control of drug addiction for offenders with addictive behavior. The chosen program can be used to create an integrated and working treatment and rehabilitation system and to provide treatment and rehabilitation to the drug-abusive offenders, whose imprisonment has been replaced by treatment or rehabilitation.

Six programs were chosen for the initial sample: Building Skills for Recovery (BSR), Antiriippuvuudet®, A New Freedom (ANF), Strength to Change (STC), Motivational Enhancement Therapy (MET), Integrated Behavioral Intervention Strategies (IBIS); in the final sample for more thorough analysis were three programs: BSR, STC, IBIS.

No clear superior program for treatment and rehabilitation for the offenders with drug addiction were found, according to the study. All of the included programs had their strengths and weaknesses. IBIS satisfies the condition to train all of the officers and with great probability has the best scientific background competence to develop the assessment system to measure the impact of the program. As a downside, the program is too wide, which means that the program is directed to the recidivism in general not only for the addiction problems. Also, IBIS is the most expensive program to implement. BSR has both approaches – the wider and narrower, but the implementation is less flexible because of the licensing and superintendence. To highlight one of the programs, then regardless that the STC is quite new and may have some weaknesses, which have not yet come out, conforms it best with the initial purpose. It has a narrower approach (is developed to support the motivation and gain control of drug addiction for offenders with addictive behavior), and also is quick and flexible to implement, which is supported by the already existing knowledge, implementation and training of MI in Estonian system of justice.